

ภูมิทัศน์สร้างจากต้นไม้ปลูกโดยดาบตำรวจวิชัย สุริยuth

Landscape Built from Trees Planted by Police Senior Sergeant Major

Wichai Suriyuth

นันท์ชัย ไตรรัตน์วงศ์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะการปลูกต้นไม้และวิเคราะห์การปลูกไม้ยืนต้นของดาบตำรวจวิชัย สุริยuth ต่อภูมิทัศน์ พื้นที่อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ การเก็บข้อมูลการปลูกต้นไม้ การเลือกพื้นที่ปลูก วิธีการปลูก วิธีการสัมภาษณ์ การเก็บข้อมูลลักษณะทางภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นจากต้นไม้ปลูกโดยดาบตำรวจวิชัยด้วยวิธีการสังเกต พื้นที่ศึกษา ได้แก่ 1) พื้นที่ริมทางหลวงชนบท ศก. 4020 (อำเภออุทุมพรพิสัย – อำเภอปรางค์กู่) 2) พื้นที่ริมลำน้ำบริเวณคลองห้วยวะ และ 3) ป่าช้าวัดบ้านระหาร ซึ่งเป็นตัวแทนของพื้นที่สาธารณะ จากนั้นทำการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของลักษณะภูมิทัศน์ในพื้นที่ศึกษา ผลของการวิจัยพบว่า ดาบตำรวจวิชัยเริ่มทำกิจกรรมการปลูกต้นไม้ดังกล่าวโดยการเก็บเมล็ดจากต้นไม้ท้องถิ่นเดิมที่ร่วงอยู่มาปลูก พื้นที่ที่ปลูกเป็นพื้นที่สาธารณะซึ่งชาวบ้านสามารถนำต้นไม้มาใช้ประโยชน์ได้โดยไม่ผิดกฎหมาย ได้แก่ พื้นที่ริมถนน พื้นที่ริมลำน้ำ โรงเรียน วัดและป่าช้า ประโยชน์จากต้นไม้ปลูกของดาบตำรวจวิชัยในด้านภูมิทัศน์ ได้แก่ การสร้างความสวยงามเป็นธรรมชาติ ช่วยให้เกิดการรับรู้ตำแหน่งสถานที่รวมทั้งให้ความเป็นเอกลักษณ์แก่ชุมชน ในด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการอนุรักษ์และขยายพันธุ์กรรมพืชท้องถิ่น

คำสำคัญ: ดาบตำรวจวิชัย การปลูกต้นไม้ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ

Abstract

This research aims to study the work of Police Senior Sergeant Major Wichai Suriyuth in changing the landscape, especially in Prang Ku district, Si Sa Ket province. Data on his inspiration, planting locations, planting methods and post-planting management were collected by interviews. Data on characteristics of landscape created by Police Senior Sergeant Major Wichai's planting were collected by field survey. Study areas are 1) areas along Highway No. 4020 (Uthumphon Phisai district – Prang Ku district) 2) areas along Huai Wa canal and 3) Ban Rahan temple cemetery. Landscape was physically analyzed together with other benefits from the plants. The research found that Police Senior Sergeant Major Wichai started tree planting activities by collecting falling seeds from local trees and planting in areas where local people gain benefits, from them such as along the streets, rivers, schools, the temples and Cemetery. The landscape advantages of Police Senior Sergeant Major Wichai's planting were the environmental beautification, the creation of locality and community uniqueness, the local plants conservation and propagation.

Keywords: Police Senior Sergeant Major Wichai, Tree Planting, Prang Ku District, Si Sa Ket Province

¹ ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. บทนำ

การสร้างสรรค์ภูมิทัศน์ชุมชนผ่านการปลูกต้นไม้ตลอดระยะเวลา 30 ปีของตำบลารวจิชัย สุริยุท ที่ผ่านมามีในอำเภอลำปาง จังหวัดศรีสะเกษ นับเป็นวิธีที่น่าสนใจและน่าศึกษา เนื่องจากการเพิ่มพื้นที่สีเขียวแบบประหยัด สะดวก รวดเร็ว ก่อให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเป็นไปได้อย่างสูงในทางปฏิบัติรวมทั้งเป็นการสงวนรักษาสภาพแวดล้อมที่ครบวงจร ซึ่งต้นไม้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนและเมือง โดยจัดเป็นองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของเมือง นอกจากประโยชน์ด้านความงามแล้วต้นไม้ยังมีประโยชน์ในด้านอื่น เช่น ช่วยควบคุมสภาพอากาศ ทัศนียภาพการมองเห็น การสัญจร การแบ่งพื้นที่ตามประเภทของกิจกรรมและการควบคุมการพังทลายของดิน เป็นต้น

ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ตลอดระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมาการทำกิจกรรมปลูกต้นไม้ดังกล่าว จึงได้จัดทำโครงการวิจัยนี้ขึ้นมาเพื่อทำความเข้าใจผลกระทบจากการปลูกต้นไม้ของตำบลารวจิชัย สุริยุท ต่อการพัฒนาพื้นที่สาธารณะและสภาพแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน

2. วิธีการศึกษา

1. พื้นที่ศึกษา ตำบลชุม ตำบลสมอ อำเภอลำปาง จังหวัดศรีสะเกษ

2. วิธีการศึกษา ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (รูปที่ 1)

2.1 เก็บข้อมูลวิธีการปลูกต้นไม้โดยการสัมภาษณ์ตำบลารวจิชัย สุริยุท

2.2 เก็บข้อมูลการเลือกพื้นที่ปลูกต้นไม้โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตำบลารวจิชัย สุริยุท

2.3 สรุปข้อมูลเชิงพรรณนาเกี่ยวกับลักษณะภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นจากการปลูกต้นไม้ของตำบลารวจิชัย สุริยุท

โดยการตีความจากข้อมูลการสัมภาษณ์

รูปที่ 1 ขั้นตอนการศึกษา

ที่มา: ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์ (2549)

3. ผลการศึกษา

อำเภอลำปาง จังหวัดศรีสะเกษ การตั้งชื่อของอำเภอลำปาง ได้ถูกตั้งตามโบราณสถานที่สำคัญในท้องถิ่น คือ พระปรางค์สามองค์ ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านกู่ ตำบลกู่ ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2506 อำเภอลำปาง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดศรีสะเกษ พื้นที่ประมาณ 282.475 ตารางกิโลเมตร หรือ 178,421.87 ไร่ อยู่ห่างจากตัวจังหวัดศรีสะเกษตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 220 จากจังหวัดศรีสะเกษถึงบ้านตะรางสวายระยะทาง 40 กิโลเมตร และแยกเข้าอำเภอลำปางตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2167 ระยะทาง 20 กิโลเมตร รวมระยะทางจากตัวจังหวัดถึงอำเภอลำปาง 60 กิโลเมตร พื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มไม่มีภูเขา พื้นดินส่วนใหญ่เหมาะแก่การทำนา ลักษณะดินเป็นดินปนทราย ไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน มีเพียงลำห้วยและหนอง (Watnakkharin, 2010)

ประวัติของดาบตำรวจวิชัย สุริยุทธร

ดาบตำรวจวิชัย สุริยุทธร (รูปที่ 2) เกิดเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2489 ที่บ้านนาโนน ตำบลลำไย (ปัจจุบัน คือ ตำบลหนองโฮ) อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร พ่อแม่มีอาชีพทำนา ฐานะทางบ้านยากจนต้องรับจ้างทำงานเป็นกรรมกรก่อสร้าง กระทั่งได้ศึกษาต่อที่โรงเรียนกุสุมาลย์ โรงเรียนศรีสะเกษวิทยาลัยและหลังจบจากโรงเรียนพลตำรวจ 3 จังหวัดนครราชสีมา ได้เข้ารับราชการตำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2511 ประจำสถานีตำรวจภูธรเมืองศรีสะเกษ ต่อมาในปี พ.ศ. 2513 ย้ายมาประจำสถานีตำรวจภูธรอำเภอบางบาล จังหวัดสุพรรณบุรี ตำแหน่งธุรการงานสอบสวนก่อนจะเกษียณอายุราชการในปี พ.ศ. 2549 โดยได้รับการเลื่อนยศเป็นนายตำรวจชั้นสัญญาบัตรในตำแหน่งร้อยตำรวจตรี

แรงผลักดันในการปลูกต้นไม้

ดาบตำรวจวิชัย สุริยุทธร เลือกรับประกอบอาชีพตำรวจก่อนที่จะพบกับจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญของชีวิตเมื่อได้รับการเสนอชื่อให้เข้าร่วมอบรมในโครงการ “แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” ในปี พ.ศ. 2531 โครงการอธิบายว่าปัญหาของชาวชนบท คือ “โง่ จน เจ็บ” โง่ คือ การที่ชาวชนบทมีการศึกษาน้อย การห่างไกลความเจริญ จน คือ ชาวอีสานอาศัยอยู่บนที่ราบสูงและแห้งแล้ง พืชที่ได้ซึ่งแล้วแต่ฟ้าฝนจะเป็นใจ เมื่อฝนไม่ตกก็ไม่สามารถประกอบอาชีพได้จึงเกิดความยากจน เจ็บ คือ เมื่อเราเจ็บป่วยแล้วเราจนเราก็ไม่มีเงินจะมารักษาแม้กินยาเป็นวันๆ โง่ จน เจ็บ เรื่อยไป เมื่อจบการอบรมดาบตำรวจวิชัย จึงเกิดสำนึกขึ้นภายในใจว่า เราสามารถทำอะไรให้ผู้อื่นได้บ้าง ทำอย่างไรเราจึงจะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำอย่างไรชาวบ้านจึงจะมีความรักและหวงแหนภูมิปัญญาที่ผ่านมาชาวบ้านจำเป็นต้องออกจากบ้านเกิดเมืองนอนไปทำงานที่อื่น เพราะปัญหาความแห้งแล้งและความยากจน เมื่อมาพบกับความรู้ที่ได้จากโครงการ “แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” และการพิจารณาถึงลักษณะภูมิประเทศของอำเภอบางบาลซึ่งเป็นที่ดินดอน เมื่อถึงฤดูฝนน้ำจะไหลเข้าท่วมนาข้าว ส่วนในฤดูร้อนอากาศจะร้อนและแห้งแล้งจัดไม่มีต้นไม้ไม่มีร่มเงา ดาบตำรวจวิชัยจึงมีแนวความคิดที่จะทำทุ่งให้เป็นป่า เปลี่ยนนาให้เป็นสวนต้นไม้ ทำไร่นาสวนผสมซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ เศรษฐกิจพอเพียงและคำตอบคือ การปลูกต้นไม้ (นันทชัย ไตรรัตน์วงศ์, 2553)

หลังจากนั้น ดาบตำรวจวิชัยจึงเริ่มปลูกต้นไม้ด้วยจิตใจที่แน่วแน่ เริ่มจากการเก็บลูกตาลที่ร่วงหล่นตามหัวไร่ปลายนา มาปลูก ในช่วงแรก (ปี พ.ศ. 2531) ชาวบ้านในหลายๆ ตำบลของอำเภอบางบาล จังหวัดสกลนคร จะไม่คุ้นเคยกับภาพของชายคนหนึ่งที่ยกเก็บเมล็ดไม้ต้นต่างๆ ใส่ถุงปุ๋ยพร้อมด้วยจอบเสียมขึ้นจักรยานยนต์คันเก่าๆ ขับตระเวนไปปลูกตามที่สาธารณะต่างๆ ตามที่นา ริมถนน หัวไร่ ปลายไร่ ในที่ซึ่งไม่ใช่ที่ดินของตนเองและกว่าที่เมล็ดจะงอกงามเจริญเติบโตออกดอกให้ผลต้องใช้เวลามากกว่าสิบปี ไม่น่าแปลกใจที่ชาวบ้านจะตั้งคำถามกับการกระทำดังกล่าวว่า “จะบ้าหรือ จะปลูกไปทำไม”

วิธีการปลูกต้นไม้ของดาบตำรวจวิชัย สุริยุทธร

จากข้อมูลวิธีการเตรียมพันธุ์ไม้สำหรับปลูก วิธีการปลูก การจัดการภายหลังการปลูกและการเลือกพื้นที่ปลูกต้นไม้ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกดาบตำรวจวิชัย (นันทชัย ไตรรัตน์วงศ์ และอลิศรา มีนะกะนิษฐ, 2557) สรุปได้ดังนี้

1. ชนิดต้นไม้ เลือกปลูกต้นไม้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่ใช้ประโยชน์ได้และสามารถเจริญเติบโตได้ดีในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ โดยเลือก “การปลูกไม้ยืนต้นท้องถิ่น” จากการสังเกตพฤติกรรมของชาวบ้านที่ได้ใช้ประโยชน์จากใบ ดอก ผลและลำต้นจากไม้ยืนต้นท้องถิ่น ตั้งแต่เริ่มปลูกในปี พ.ศ. 2531

2. วิธีการปลูก เลือกเก็บเมล็ดไม้ยืนต้นท้องถิ่นที่ร่วงอยู่โคนต้นไม้ เพื่อไม่ต้องลงทุนและ/หรือใช้เวลาในการหาต้นพันธุ์

3. พื้นที่ปลูก

3.1 เลือกพื้นที่สาธารณะเพื่อให้คนในชุมชนใช้ประโยชน์ได้

3.2 เลือกพื้นที่ที่มีการขุดลอก ไร่ร้าง หนอง คลอง บึงหรือบริเวณที่มีการสร้างหรือตัดถนนใหม่ๆ เพื่อให้ดินไม่อัดแน่นหรือยุบตัว สะดวกต่อการขุดหลุมหยอดเมล็ดและเหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของเมล็ด

4. ช่วงเวลาที่ปลูก เลือกปลูกในช่วงต้นฤดูฝน (เดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม) เพื่อให้มีน้ำเพียงพอต่อการเจริญเติบโตของเมล็ดและต้นกล้าทำให้เปอร์เซ็นต์การรอดตายสูง

รูปที่ 2 ดาบตำรวจวิชัย สุริยฤทธิ์
ที่มา: ผู้วิจัย (2557)

ลักษณะทางภูมิทัศน์จากต้นไม้ปลูกของดาบตำรวจวิชัย สุริยฤทธิ์

พื้นที่ที่เลือกทำการศึกษากการปลูกต้นไม้ของดาบตำรวจวิชัย คือ บริเวณที่ว่างทั่วไปที่เกิดจากการพัฒนาและมีประโยชน์ใช้สอยของชุมชน (Functional Open Space) ส่วนใหญ่เป็นแบบเกษตรกรรม คือ พื้นที่การทำนา รวมทั้งบริเวณว่างที่เกิดจากการพัฒนาต่างๆ ซึ่งมีลักษณะพื้นที่โดยรวมเป็นที่ว่างกลางแจ้งที่ยังคงสภาพทางภูมิทัศน์ที่ชัดเจนอยู่ในปัจจุบัน และรองรับการใช้งานของบุคคลที่เกี่ยวข้องกันทุกกลุ่มร่วมกับคำแนะนำในการเลือกตัวอย่างพื้นที่ศึกษาจากดาบตำรวจวิชัย การเลือกพื้นที่ศึกษาใช้วิธีการสุ่ม (Random) พื้นที่ว่างสาธารณะ 3 จาก 5 บริเวณ โดยใน 3 บริเวณที่เลือกจะเลือกพื้นที่กรณีศึกษาอย่างละ 1 ตัวอย่าง ได้แก่

1. ที่ว่างบริเวณสาธารณูปการ ได้แก่ ทางหลวงชนบท ศก. 4020 (อำเภออุทุมพรพิสัย – อำเภอปรังค์ภู) เป็นทางหลวงที่ชุมชนใช้สัญจรหลักและยังไม่มีมีการขยายความกว้างของถนน บริเวณสองข้างทางยังมีต้นไม้ที่ค่อนข้างสมบูรณ์และมีความต่อเนื่องของลักษณะทางภูมิทัศน์
2. ที่ว่างบริเวณริมน้ำ ได้แก่ คลองห้วยวะ ตำบลตูม เป็นคลองขุดซึ่งไม่ใช่คลองน้ำที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ จึงทำให้ในช่วงที่มีการก่อสร้างคลองส่งน้ำขาดการเก็บและแผ้วถางต้นไม้เดิมในพื้นที่ออก ซึ่งต่างจากพื้นที่ริมน้ำธรรมชาติอื่นๆ ที่ดาบตำรวจวิชัยทำหน้าที่ปลูกเสริม แต่ในขณะที่พื้นที่ริมคลองห้วยวะเป็นการปลูกต้นไม้ใหม่เกือบทั้งหมด
3. ที่ว่างบริเวณป่าช้า ได้แก่ ป่าช้าวัดบ้านระหาร ตำบลสมอ ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนหน้าที่เพื่อให้เกิดประโยชน์ใช้สอยสูงสุด โดยมีเงื่อนไขของกิจกรรมทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์เป็นตัวกำหนดการใช้พื้นที่ให้มีลักษณะทางภูมิทัศน์ของพื้นที่แตกต่างจากพื้นที่ว่างอื่นๆ

กรณีศึกษาที่ว่างสาธารณะ

1. ทางหลวงชนบท ศก. 4020 (อำเภออุทุมพรพิสัย – อำเภอปรังค์ภู)

ศูนย์บริการวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2550) จำแนกประเภททางหลวงในเชิงภูมิทัศน์สำหรับทางหลวงในเขตชนบทว่า จะเน้นการเดินทางโดยรถยนต์ที่อาจจัดให้เป็นเส้นทางให้รถแล่นผ่านพื้นที่ไปได้อย่างรวดเร็วหรืออาจจัดให้เป็นเส้นทางชมธรรมชาติก็ได้ หากเป็นกรณีเส้นทางชมธรรมชาติลักษณะในเขตทางจะมีบรรยากาศผ่อนคลายกลมกลืนไปกับธรรมชาติสองข้างทาง หากเป็นพื้นที่ที่กำหนดให้รถแล่นผ่านเร็วมักจะเป็นเส้นทางตรง แต่โดยทั่วไปพื้นที่ชนบทจะมีสภาพเป็นธรรมชาติมากกว่าเมือง การออกแบบจึงต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อธรรมชาติเป็นหลักโดยเฉพาะในเรื่องของดิน น้ำ พืชและสัตว์

ทางหลวงชนบท ศก. 4020 ขนาดสองช่องจราจร (รูปที่ 3) บริเวณสองข้างทางเป็นทุ่งนาโดยตลอด ดาบตำรวจวิชัยเลือกใช้ไม้ยืนต้นท้องถิ่นที่มีความหลากหลายปลูกบริเวณริมถนนทั้งสองฝั่งเพื่อสร้างขอบเขตปิดบังมุมมอง สร้างร่มเงาให้กับบริเวณว่างที่มีไม้ใหญ่ปกคลุม (Canopied Space) และมีร่มเงาตกทอดยาวหลายกิโลเมตรสำหรับผู้ใช้งาน เนื่องจากไม้ยืนต้น

ที่ปลูกมีความสูงที่ต่างกันจึงสามารถสร้างความรู้สึกลดล้อมได้แตกต่างกันไม่ก่อให้เกิดความน่าเบื่อสำหรับชุมชนที่อยู่ริมถนน ระบายตั้ง (Vertical Plane) ที่เกิดจากต้นไม้ปลูกของดาดำรวจวิชัยแยกส่วนจากถนน ชาวบ้านและผู้ขับขี่จึงรู้สึกปลอดภัย (รูปที่ 4)

การใช้ไม้ยืนต้นที่มีเรือนยอดแผ่กว้างปลูกริมถนนบริเวณจุดตัดถนนเพื่อเน้นความเป็นเอกภาพของพื้นที่ได้ชัดเจน ไม่ปิดบังมุมมองของการขับขี่ยานพาหนะที่อาจก่อให้เกิดอันตรายได้ โดยดาดำรวจวิชัยได้จำลองลักษณะการเจริญเติบโตแบบแข่งขันสูงของต้นไม้ในธรรมชาติ เนื่องจากต้นไม้ยืนต้น 1 ต้นมีความกว้างและความหนาที่มีมวลกินที่ว่างที่หนึ่ง (Space) การปลูกต้นไม้ของดาดำรวจวิชัยเป็นการปลูกแบบเรียงแถวติดๆ กันมีลักษณะเหมือนกำแพง (Fenestration) เกิดเป็นกลุ่มก้อน (Mass) ทำให้พื้นที่ปลูกดูหนาแน่น ตำแหน่งการปลูกมีระยะห่างกันอย่างมีระเบียบ โดยที่ต้นไม้ยืนต้นแต่ละชนิดที่นำมาปลูกมีรูปร่าง (Form) ผิวสัมผัสที่ละเอียดและหยาบ (Fine & Coarse Texture) ในที่นี้หมายถึงความละเอียด หยาบของใบที่ประกอบเป็นทรงพุ่มของต้นไม้ ขนาด (Size) ความแตกต่างกันตามช่วงเวลา (Time) เมื่อต้นไม้โตเต็มที่ การใช้ขนาดของต้นไม้ได้สัดส่วน (Proportion) กับสภาพแวดล้อม เนื่องจากพื้นที่ริมถนนเป็นพื้นที่ที่กว้าง (ทุ่งนา) การเลือกปลูกไม้ยืนต้นที่มีขนาดใหญ่เมื่อโตเต็มที่จะได้สัดส่วนกับถนนไม่ทำให้เกิดความอึดอัดแก่ผู้ที่สัญจรและชาวบ้านสามารถใช้ร่มเงาของไม้ยืนต้นเป็นที่พักผ่อนในช่วงการทำนาหรือหาปลา

จามรี อารยานิมิตสกุล (ไม่ระบุปีที่พิมพ์) กล่าวถึง การเลือกใช้พรรณไม้ที่อยู่พื้นถิ่นว่าเป็นแนวความคิดหลักที่จะต้องคำนึงถึงโดยเฉพาะงานภูมิสถาปัตยกรรมที่อยู่ในพื้นที่ธรรมชาติและ การรวมกลุ่มกันของพืชเพื่อให้คงอยู่ได้ด้วยตัวเอง และไม่เป็นภาระในเรื่องการดูแลรักษาจะเป็นผลลัพธ์ที่ถูกต้อง ความรู้เรื่องการรวมกลุ่มไม้พื้นถิ่นมาจากการเรียนรู้และการสังเกตสังคมพืชในบริเวณนั้น การปลูกไม้ยืนต้นหลายชนิดสองข้างทางหลวงชนบท ศก. 4020 ของดาดำรวจวิชัยนี้ยังก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพที่ตามมานั่นคือ การกลับมาของที่อยู่อาศัยของสัตว์ต่างๆ ในระบบนิเวศพื้นถิ่นเดิม รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อวิถีชีวิตของชุมชน

รูปที่ 3 ทางหลวงชนบท ศก. 4020 อำเภอกุฉินารายณ์ - อำเภอปรางค์กู่
ที่มา: ผู้วิจัย (2553)

รูปที่ 4 ต้นตาลสองข้างทางหลวงชนบท ศก. 4020 อำเภอกุฉินารายณ์ - อำเภอปรางค์กู่
สร้างขอบเขตของถนนและมีรากช่วยยึดเกาะดินบริเวณไหล่ทาง
ที่มา: ผู้วิจัย (2553)

2. คลองห้วยวะ ตำบลตูม

คลองห้วยวะเป็นคลองชลประทานเพื่อการเกษตรจากเขตอำเภอปรางค์กู่ อำเภอห้วยทับทันและไหลไปบรรจบห้วยสำราญในเขตอำเภอกุสุมาลย์ โดยการก่อสร้างฝายน้ำล้นใหม่ทดแทนฝายเดิมที่ได้ก่อสร้างไว้เมื่อปี พ.ศ. 2520 ที่มีสภาพชำรุดเสียหายเนื่องจากไม่สามารถรับน้ำในฤดูน้ำหลากได้และปัญหาความแห้งแล้งในพื้นที่ซึ่งประสบภัยแล้งซ้ำซากพื้นที่ริมห้วยเดิมสองฝั่งเป็นพื้นที่โล่งและติดกับทุ่งนาซึ่งในบริเวณริมห้วยหลายจุดไม่มีต้นไม้ยืนต้นขึ้น รวมทั้งการพังทลายของดินริมตลิ่งจากสาเหตุธรรมชาติ ได้แก่ ฝนเป็นปัจจัยหลัก ศศียา ศิริพานิช (2544) กล่าวถึง การพังทลายของหน้าดินที่เกิดจากลมและน้ำว่า ถ้าผิวดินไม่มีต้นไม้ปกคลุมเพียงพอลาจสูญเสียน้ำดิน 7-8 นิ้ว ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ ความลาดเอียงและความยาวของความลาดเอียงยิ่งชันและยาวมากโอกาสของการพังทลายก็สูงตามไปด้วย วิธีป้องกันง่ายที่สุด คือ การปลูกต้นไม้หรือหญ้าที่มีระบบรากตื้นช่วยเกาะยึดดินไว้

จากการเฝ้าสังเกตทำให้ดาบตำรวจวิชัยได้ตระหนักถึงเหตุการณ์ปัญหาดังกล่าวและพิจารณาถึงประโยชน์ใช้สอยและการใช้งานของไม้ยืนต้นในด้านสภาพแวดล้อม นอกจากจะให้ร่มเงาแล้วยังช่วยลดการพังทลายของดินโดยที่รากของต้นไม้ยืนต้นจะอยู่ในระดับลึกจะช่วยยึดโครงสร้างของดินให้แข็งแรง จากการปลูกไม้ยืนต้นท้องถิ่นที่หลากหลายของดาบตำรวจวิชัยมีความสัมพันธ์กับการใช้ต้นไม้ในวิศวกรรม (Engineer Control) เพื่อควบคุมการพังทลายของหน้าดิน (Soil Erosion Control) ในด้านต่างๆ (รูปที่ 5-8) ดังนี้

2.1 ไม้ยืนต้นที่ปลูกมีความหลากหลายในด้านคุณสมบัติทางกายภาพ พุ่มใบของต้นไม้ที่ต่างกันช่วยดักน้ำฝนลดความแรงของการกระแทกของน้ำฝน โดยเฉพาะไม้ยืนต้นที่มีขนาดใหญ่ป้องกันได้ดีกว่าพวกใบรูปเข็ม (ศศียา ศิริพานิช, 2544) เช่น ตาล (*Borassus Flabellifer* L.) ยางนา (*Dipterocarpus Alatus* Roxb.ex G.Don) ขี้เหล็ก (*Senna siamea* (Lam.) Irwin & Barneby.) เป็นต้น ไม้ยืนต้นจะป้องกันน้ำฝนในระดับแรก น้ำฝนที่ตกผ่านลงมาจะถูกกักด้วยไม้พุ่มในระดับต่ำหรือหญ้าในระดับล่าง

2.2 คุณสมบัติของราก (Root Characteristics) ของไม้ยืนต้นหลายชนิดที่สานกันแน่นช่วยยึดหน้าดิน ไม้ยืนต้นจะมีรากแขนงและรากฝอยจำนวนมากที่จะยึดเกาะประสานบริเวณผิวดิน ระบบรากยังช่วยให้ดินไม่แน่นเกิดความหลวมและร่วนเมื่อรากเดิมตายจะมีการผลิตรากใหม่เป็นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้กับดิน

2.3 การช่วยเพิ่มหน้าดินให้แก่บริเวณ ใบไม้หรือส่วนอื่นๆ ของต้นไม้ที่ร่วงลงสู่ดินช่วยเพิ่มหน้าดินและอินทรีย์วัตถุแก่ดิน ทำให้ดินร่วนมีประสิทธิภาพและช่วยให้น้ำซึมลงสู่ใต้ดิน (Permeability) ได้ดีขึ้น ช่วยลดอัตราการไหลของน้ำที่ระดับผิวดิน (Surface Water Run Off) และลดการพังทลายของดิน

รูปที่ 5 รากของต้นตาล ช่วยยึดโครงสร้างของดินริมตลิ่ง
ที่มา: ผู้วิจัย (2553)

รูปที่ 6 ต้นยางนา เมื่อโตขึ้นจะให้ร่มเงาและทรงพุ่มช่วยลดแรงกระแทกของน้ำฝน
ที่มา: ผู้วิจัย (2553)

รูปที่ 7 แนวต้นไม้เหนียวช่วยบดขยี้ขอบเขตของถนนและรากช่วยยึดดิน
ที่มา: ผู้วิจัย (2553)

รูปที่ 8 ชาวบ้านเห็นถึงประโยชน์จากต้นไม้ปลูกของตำบลจระเข้จึงได้ตัดแผ้วป่าย “เขตป่าชุมชน”
ที่มา: ผู้วิจัย (2553)

3. ป่าช้า วัดบ้านระหาร ตำบลสมอ

ป่าช้าวัดบ้านระหารมีสภาพเดิมเป็นป่าละเมาะ ประกอบด้วยต้นไม้ขนาดเล็กขึ้นห่างๆ กระจายตัวกัน พื้นล่างมีเถาวัลย์แน่นทึบมีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นไม่กี่ชนิด เช่น มะค่าแต้ (*Sindora Siamensis* Teijsm. Ex Miq.) ยางนา (*Dipterocarpus Alatus* Roxb.ex G.Don) และเป็นที่มาปนกิจเดิมของชาวบ้าน หากไม่มีการมาปนกิจพื้นที่ดังกล่าวก็ดูเหมือนเป็นพื้นที่รกร้างขาดการเข้าไปใช้งาน ซึ่งตามตำราวิจัยได้มองเห็นศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนา โดยปรึกษากับพระครูสารกิจวิมลเจ้าอาวาสและดำเนินงานร่วมกับหลวงตาอินทร์ ในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นสวนป่าในลักษณะของการปลูกต้นไม้แบบการปลูกป่า (Forestation) ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินที่กระทำโดยมนุษย์จากพื้นที่ที่ไม่เคยเป็นป่ามาก่อนในระยะเวลา 50 ปี ให้กลายเป็นป่าโดยการปลูกด้วยเมล็ดและการส่งเสริมให้เกิดการขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ (องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก, 2553) โดยการแผ้วถางบริเวณพื้นที่ให้สามารถปลูกต้นไม้ได้ ปรับระดับของหน้าดินให้เรียบคงเหลือแต่ไม้ยืนต้นเดิมของบริเวณไว้ โดยตามตำราวิจัยให้ความเห็นว่า “เมื่อวัดปลูกเป็นแบบอย่าง ชาวบ้านจะปลูกตาม” (รูปที่ 9-11)

วิธีการปลูกภายหลังการปรับพื้นที่ใช้วิธีการปลูกด้วยการหยอดเมล็ดให้มีระยะชิด ลักษณะในแปลงปลูก เป็นแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีความเป็นระเบียบสะดวกในการปฏิบัติงานดูแลรักษา มีระยะระหว่างแถวโดยประมาณ 3 x 3 เมตร การปลูกระยะชิดหรือถี่นี้เป็นการปลูกโดยใช้ระยะระหว่างต้นหรือระยะระหว่างแถวน้อยกว่าระยะที่ทรงพุ่มที่พืชนั้นจะเจริญเติบโตออกดอกออกผลได้เต็มที่ตามปกติ (รวิ เสฐภักดี, 2544) พันธุ์ไม้ที่ตามตำราวิจัยเลือกเป็นพันธุ์ไม้โตเร็ว เช่น ยางนา (*Dipterocarpus Alatus* Roxb.ex G.Don) ตะเคียนทอง (*Hopea Odorata* Roxb.) สัก (*Tectona Grandis* L.f.) และเขลง (*Dialium Cochinchinense* Piere) เป็นต้น ใช้ระยะเวลาเพียงไม่กี่ปีจะได้ความสูงของลำต้น ความกว้างของเรือนยอดแผ่ขยายออกไปเบียดบังกับต้นไม้ที่ปลูกข้างเคียงทั้งยังเป็นการช่วยเร่งความสูงให้กับต้นไม้ ระยะห่างที่เหมาะสมนี้จะช่วยให้ระบบรากของต้นไม้เจริญเติบโตเต็มที่ มีการติดตั้งระบบให้น้ำชลประทานแบบฉีดพ่น (Sprinkler) รดน้ำให้แก่ต้นกล้าในช่วงแรก

ภายหลังจากการปรับปรุงสภาพรกร้างของพื้นที่ป่าช้าภายในวัดบ้านระหารของตามตำราวิจัย สภาพภูมิทัศน์มีความเป็นระเบียบ สะอาด พื้นที่มีความน่าใช้และเกิดประโยชน์ต่อพระสงฆ์จากการใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ปรีวาสกรรมสำหรับพระสงฆ์จำนวน 200 รูปจากจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดสุรินทร์และจังหวัดมุกดาหาร (ปรีวาสกรรม เป็นระเบียบปฏิบัติสำหรับภิกษุที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วปกปิดไว้ทั้งที่เกิดโดยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจและอาจจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม จึงต้องประพฤติเพื่อเป็นการลงโทษตัวเองให้ครบเท่ากับจำนวนวันที่ปกปิดอาบัติไว้เพื่อให้พินมลทินและเพื่อความบริสุทธิ์ในการบำเพ็ญเพียรในทางจิตของพระภิกษุสงฆ์ต่อไป) ชาวบ้านได้เข้ามาปฏิบัติธรรมถือศีลแปด (เนกขัมมะ – ผู้วิจย) และเข้ามาเก็บเห็ดในช่วงฤดูฝน วัดบ้านระหารได้รับรางวัลปลูกป่าดีเด่น ปี 2550 จากศูนย์คฤหัสถ์ วัด ราชการ อำเภอ ปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีเจ้าคณะอำเภอปรางค์กู่เป็นประธาน

รูปที่ 9 กลุ่มต้นสักในการปลูกแบบระยะชิด
ที่มา: ผู้วิจัย (2553)

รูปที่ 10 มุมมองจากภายนอกมองเข้ามาภายในวัดจะมีความร่มรื่น
ที่มา: ผู้วิจัย (2553)

รูปที่ 11 หลวงตาอินทร์และดาบตำรวจวิชัยกับพื้นที่ป่าช้าภายในวัดบ้านระหารที่ผ่านการปรับภูมิทัศน์แล้ว
ที่มา: ผู้วิจัย (2553)

4. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การที่ดาบตำรวจวิชัยวิชัย สุริยุท ซึ่ง เป็นชาวศรีสะเกษโดยกำเนิด ได้เห็นถึงปัญหาการทำกินที่เกิดขึ้นกับชุมชนมาเป็นเวลาหลายปีตั้งแต่มารับราชการที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอปรังค์ภูและด้วยสภาพแวดล้อมในอดีตของอำเภอปรังค์ภู จังหวัดศรีสะเกษ ที่ไม่เหมาะแก่การทำการเกษตรประเภทอื่นนอกจากการทำนาปี ภายหลังการทำนาชาวบ้านจึงอพยพไปทำงานยังที่อื่นเพื่อเลี้ยงปากท้องก่อนที่จะกลับมาเกี่ยวข้าวในช่วงปลายปีอีกครั้งหนึ่ง ดาบตำรวจวิชัยจึงพยายามศึกษาหาทางแก้ไขเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ต้องออกไปประกอบอาชีพยังท้องถิ่นอื่น เมื่อหน่วยงานต้นสังกัดได้ส่งให้ท่านเข้าร่วมอบรมในโครงการ “แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” จึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดการคิดแก้ปัญหาเรื่องความยากจนภายในท้องถิ่นด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ให้สูงสุดอย่างยั่งยืน

ดาบตำรวจวิชัย เริ่มปลูกต้นไม้ในช่วงต้นฤดูฝนซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของเมล็ดและเลือกปลูกในพื้นที่สาธารณะ อันเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านจะสามารถใช้ประโยชน์ได้โดยไม่ต้องกฎหมาย ได้แก่ พื้นที่ริมถนน พื้นที่ริมน้ำต่างๆ ป่าช้า วัดและโรงเรียนภายใน 10 ตำบลของอำเภอปรังค์ภู จังหวัดศรีสะเกษรวมทั้งเขตรอยต่อจังหวัดสุรินทร์ เริ่มลงมือปลูกครั้งแรกในปี พ.ศ. 2531 สรุปข้อดีของการปลูกไม้ต้นด้วยเมล็ดของดาบตำรวจวิชัย ดังนี้

1. ทำได้ง่าย รวดเร็ว ได้จำนวนต้นมาก
2. สามารถทำได้ดีในช่วงฤดูฝน

3. เมล็ดมีขนาดเล็ก ไม่แห้งตายง่าย สะดวกในการเก็บเพื่อปลูกในครั้งต่อไป
4. ต้นกล้ามีรากแก้วสามารถหยั่งในดินได้ลึกหาน้ำและธาตุอาหารได้ดี
5. ต้นกล้าเมื่อเจริญเติบโตขึ้นมีโอกาสได้ต้นที่ดีกว่าต้นพ่อแม่

ภูมิทัศน์ธรรมชาติที่เกิดจากการปลูกต้นไม้ของตำบลวาวจัญญ์ สามารถสรุปออกได้เป็น 2 ด้าน

1. ด้านภูมิทัศน์ ลักษณะทางภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นจากต้นไม้ปลูกของตำบลวาวจัญญ์ ช่วยสร้างความผ่อนคลาย เพลิดเพลิน และความร่มรื่นสำหรับสองฝั่งถนน ต้นไม้ที่หลากหลายทำให้ภูมิทัศน์บริเวณสองข้างทางไม่น่าเบื่อ โดยเฉพาะช่วงที่ต้นไม้ ออกดอกพร้อมทั้งก่อให้เกิดการจดจำหรือรับรู้บริเวณต่างๆ เช่น ทางแยก ทางเข้าหมู่บ้าน บริเวณชุมชน การเลือกใช้ต้นไม้ ท้องถิ่นเป็นการรักษาสภาพแวดล้อมหรือลักษณะทางภูมิทัศน์เดิมเสริมความยั่งยืนท้องถิ่น เช่น วัฒนกระโดนมีต้นกระโดน (*Barringtonia Acutangula* (Linn.) Gaertn.) ปลูกบริเวณวัด โรงเรียนพอกพิทยามีต้นมะพอก (*Parinari Anamense* Hance.) ขึ้นอยู่จนสามารถเรียกเป็นชื่อเฉพาะของโรงเรียน

2. ด้านวิศวกรรมและสภาพแวดล้อม บริเวณริมถนนหรือคลองน้ำมักเป็นที่ที่ดินมีการอัดแน่นที่เกิดจากการก่อสร้าง และเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ หลังจากงานก่อสร้างเสร็จสิ้นจะไม่พบต้นไม้ขึ้นในบริเวณพื้นที่ การปลูกต้นไม้ของ ตำบลวาวจัญญ์ในพื้นที่ดังกล่าวจะช่วยให้พื้นที่ได้รับความชุ่มชื้น ต้นไม้ที่เจริญเติบโตขึ้นจะมีการร่วงหล่นของใบและกิ่งก้าน ซึ่งช่วยเพิ่มหน้าดิน เมื่อมีการทับถมนานเข้าจะกลายเป็นอินทรีย์วัตถุเพื่อให้เมล็ดพันธุ์ที่ร่วงหล่นเจริญเติบโตเป็นต้นใหม่ต่อไป อีกทั้งการปลูกพืชท้องถิ่นตระกูลถั่ว ได้แก่ ชีเหล็ก (*Senna Siamea* (Lam.) Irwin & Barneby.) ในระยะยาวจะช่วยตรึง ไนโตรเจนและเพิ่มแร่ธาตุอาหารในดิน การปลูกต้นไม้หลายชนิดที่มีผิวใบและทรงพุ่มที่ต่างกันจะช่วยกรองฝุ่น เพิ่มปริมาณ ออกซิเจนรวมทั้งป้องกันการชะล้างของผิวดิน

จากการสร้างสรรภูมิทัศน์ผ่านการปลูกต้นไม้ที่ปฏิบัติได้จริงของตำบลวาวจัญญ์ สุริยฤทธิ์ นับเป็นแรงขับเคลื่อน เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและองค์กรท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว เพื่อช่วยสร้างแรงจูงใจสร้างความสำนึก ให้แก่ชุมชนโดยให้ความสำคัญเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ท้องถิ่น ซึ่งให้เห็นถึงประโยชน์ของการปลูกต้นไม้ในด้านต่างๆ ได้แก่ แหล่งอาหาร ยารักษาโรค การสร้างอาชีพและการรักษาสภาพแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน

5. กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การปลูกต้นไม้ของ ร.ต.ต.วิชัย สุริยฤทธิ์ กับ การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชุมชน” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (สวพ.มก.) ปี 2553

เอกสารอ้างอิง

- จามรี อารยานิมิตสกุล. ไม่ระบุปีที่พิมพ์. เอกสารการสอนชุดวิชา **Plant and Design**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาวิณี ศรีสุขวัฒนานนท์. (2546). คู่มือโครงการวิจัย หกสิบปีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์: ศาสตร์แห่งแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นันทชัย ไตรรัตน์วงศ์. (2553). การปลูกต้นไม้ของ ร.ต.ต.วิชัย สุริยฤทธิ์ กับ การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชุมชน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นันทชัย ไตรรัตน์วงศ์ และอลิสรา มีนะกนิษฐ. (2557). ปลูกต้นไม้ฉบับชาวบ้าน: กระบวนการทำจริงของตำบลวาวจัญญ์. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม **Journal of Environmental Management (JEM)**. 10(2), 39-51.
- รวี เสธภูภักดี. (2544). หลักการพืชสวน. กรุงเทพฯ: คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศศิยา ศิริพานิช. (2544). หลักการพืชสวน. กรุงเทพฯ: คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศูนย์บริการวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2550). แนวทางการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์
ทางหลวง. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
องค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก. (2553). การปลูกสร้างสวนป่า. เข้าถึงได้จาก: <http://www.tgo.or.th>.
Watnakkharin. (2010). อำเภอรามัญ. เข้าถึงได้จาก: <http://www.watnakkharin.com/wat-2014/index.php/2014-05-18-05-23-31>.